מדרש · אגדה · מדרש רבה · מפרשים · חידושי הרד״ל

חידושי הרד״ל על אסתר רבה

רבי דוד לוריא

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

חידושי הרד״ל על אסתר רבה

רבי דוד לוריא

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/חידושי-הרדל-על-אסתר-רבה/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פתיחתא 5
פסקה א 5
פסקה ב 5
פסקה ג 6
פסקה ד 6
פסקה ה 7
פסקה ז 7
פסקה ח 7
פסקה ט 8
פסקה י 8
פסקה יא 8
פסקה יב 8
פרשה א 9
פסקה א 9
פסקה ב 10
פסקה ג 10
פסקה ד 10
פסקה ה 10
פסקה ו 11
פסקה ז 11
פסקה ח 11
פסקה י 11
פסקה יא 11
פסקה יב 12
פסקה טו 12
פסקה טז 12
פסקה יז 12
פסקה יח 13
פסקה יט 13
פסקה כ 13
פרשה ב 13
פסקה א 13
פסקה ג 14
פסקה ה 14
פסקה ו 14
פסקה ז 14
פסקה ט 14
פסקה י 15
פסקה יא 15
פסקה יב 15
פסקה יג 15
פסקה יד 15
פרשה ג 15
פסקה א 15
פסקה ד 16
פסקה ז 16
פסקה ט 16
פסקה י 17
פסקה יא 17
פסקה יב 17
פסקה יג 17
פסקה יד 18
פסקה טו 18
פרשה ד 18
פסקה א 18
פסקה ב 18
פסקה ג 19
פסקה ו 19
פסקה ז 19
פסקה י 20
פסקה יב 20
פרשה ה 20

פסקה א 20
פסקה ב 20
פסקה ג 20
פרשה ו 21
פסקה א 21
פסקה ב 21
פסקה ג 21
פסקה ד 21
פסקה ה 21
פסקה ו 21
פסקה ח 22
פסקה ט 22
פסקה י 22
פסקה יג 22
פסקה יד 22
פרשה ז 22
פסקה ג 22
פסקה ד 23
פסקה ה 23
פסקה ח 23
פסקה יא 23
פסקה יב 23
פסקה יג 24
פסקה יט 24
פסקה כג 24
פסקה כד 24
פסקה כה 24
פרשה ח 24
פסקה ג 24
פסקה ה 24
פסקה ז 25
פרשה ט 25
פסקה ב 25
פרשה י 25
פסקה א 25
פסקה ב 25
פסקה ד 25
פסקה ו 25
פסקה ט 25
פסקה י 26
פסקה יא 26
פסקה יב 26
פסקה יג 26
פסקה יד 27
פסקה טו 27

פתיחתא

פסקה א

א **רבנין ור' ברכיה**. רבנין אמרי והיה חייך כו' כצ"ל. וכ"ה בא"א (וגם המ"כ נראה שכוון לזה):

ב **שהוא לוקח לו חטים לשלש שנים אסמכתא לדבר** (**ויקרא ל"ב**) **ועשת את התבואה לשלש השנים**. גם י"ל דרמיזא בתיבת מנגד דדרש ליה מן ג' ד' שלוקח לו ג' שנים ותלו לו הרביעית. ועי' בקה"ר פ"ב פי"ג דדרש חכם על לקח תבואה לג' שנים וכסיל ללוקח לשנה ע"ש:

ג **מן הסדקי**. במ"ע פי' אוצר תבואה בלשון גריקו"ש. ולפי מ"ש בירושלמי דמאי רפ"ב ורפ"ג ובפ"ה דב"מ ה"ו סרקי ברי"ש י"ל פירושו ישמעאלים וערביים בלשון ירושלמי (עיין ערוך סרק האחרון ובמוסף שם) שהן היו רגילין להיות חמרים מביאי תבואה לשוק:

ד **בדיוטי של קסרי**. שם היו יושב נציב מלכי רומי בימיהם שמשל על א"י. ולשון דיוטי פי' במ"ע שהוא מקום המשפט. והיינו שהוא עצור שם אבל עדיין לא יצא לידון במקום המשפט דדרש ליה מופחדת וכו':

ה **שהוא יוצא לידון**. שהביאוהו למקום המשפט וכמ"ש בשבת דף ל"ב שכל העולה לגרדום לדון אם אין לו פרקליטין גדולים אינו נצול:

ו **יוצא להצלב שלא יחזירוהו עוד לזכות** כמ"ש ספ"ג דגיטין כ"ח:

ז **מעת לעת מהסרת טבעת** בב"ר פ"ק אמרו ע' יום שבין אגרות ראשונות לשניות והן שמן הסרת טבעת עד שנלקחה מהמן ונתנה למרדכי (וז"ש הפייטן תכלית שבעים נתלה על חמשים כמ"ש בס"ד בהגהותי לבמ"ר ס"פ י"ד אות צ' ע"ש) ונראה שכאן היו כתוב בר"ת מעל"ע. והיינו מתחלת ע' לסוף ע'. והסופרים חשבו שהוא מעת לעת וכתבו כן בפירוש:

ח **שהכתבים פורחים**. ביד הרצים. ומפני שיצאו דחופים בכל מדינות המלך קוראו בלשון פריחה:

ט **ולא תאמין בחייך להיות עתידים ליום הזה**. לא האמינו עוד שיחיו יותר מן יום ההוא לולי הקב"ה עשה להם נס:

פסקה ב

י **ד"א בבקר תאמר וכו'**. בבקרה של מדי תאמר מי יתן ערבה של בבל ובבקרה של מוקדון תאמר מי יתן ערבה של מדי. ובבקרה של שעיר תאמר מי יתן ערבה של מוקדון כצ"ל. ופי' שאף מתחלה שמחו כשערבה בבל והגיעה מדי אבל אח"כ כשראו בבקרה

של מדי גזרותיה כגון גזירת המן וכי"ב. אמר ולואי עמדנו בראשונה שכבר ערבה וזהו מי יתן ערבה של בבל כלומר בבל שכבר ערבה וכן בכלם מתפרש כן:

פסקה ג

יא **שכיעור ורע יש כו'**. לרבו הראשון. ולכן והתמכרתם ואפשר דרש תיבת והתמכרתם לשון כיעור ורע מרומז בו שם כו'. ואין קונה שמפני שברחו מהם בראשונה לכן אין קונה שאין מאמיניס בהם עוד שלא יברחו שנית:

יב **דכתיב והשיבך ה' באניות בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף לראותה עוד כצ"ל**. והרי הלאו השלישי (ועי' בשרשי הרמב"ם לס' המצות שרש ח') ובחנם דחק המ"כ:

יג **דברי חמשה ס"ת מנין של הברית ואין קונה ארשב"ן כצ"ל**. ופי' מנין של הברית דדרש ה' של הברית הוא ה' ס"ת (ועי' לעיל דהברית הוא מנין תרי"ג מצות ברית הוא תרי"ב ומצות ברית עצמה הכוללת כולן היא תרי"ג וכמ"ש בפי' הגר"א ז"ל לס' יצירה פ"א) ומה שמסיים כאן ואין קונה נמשך למטה לדרשה דרשב"ן:

יד **אבל עכו"ם אין להם קנין בכם** (יבמות מ"ו):

טו **ע"י שהקניתם אלה דברי הברית**. דרש אלה דברי הברית (דכתיב אחר ואין קונה) נמשך לואין קונה. שזה גרם שאין קונה בכם. וכן לאידך דרשא:

טז **טמיקא אתם**. פי' משפחת המכובדים שהן בני חורין ואין רשות לקנות מהם עבדים (כמו שיש בכל מדינות משפחות נכבדות כאלה) ויותר נראה דפי' טמיקא הוא מלשון טמיון שהוא אוצר המלך. וז"ש על דפשט ידוי בטמיקא כן הות ליה שנתנו כל ממונו לאוצר שחלק ממנו ונתנו לבנין ביהמ"ק (כמ"ש בשוח"ט מזמור כ"ב ומזמור ע"ח):

יז **הקיפוה לגיונות והרגוה כו'**. עמ"כ וי"ל לגיונות השבאים. הרגוה כדי שישמע הקול וידע הכל שנהרגה ולא יוסיפו עוד לשבות שבויים ע"ד להביאם אליה לפדיון:

יח **מי לקח לו עבד**. ג"א חבר ולפ"ז לפי הענין י"ל שהוא לפרש ואין קונה. שהיה זה באותה שעה (וז"ש אסתר ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו וגו'. כי לא היה קונה להם לעבדים ושפחות אחרי שלמחר יהיו להריגה) אבל אתם נקנין להשמיד כו' לזה ימצא מי שיקנה אתכם דהיינו המן:

יט **אסתר אמרה כו' שמא להשמיד כו'**. שזה קללה שאינה כתובה בתורה:

פסקה ד

כ **לא מאסתים בבבל כו'**. תני ר"ח וכו'. ת"כ בחקותי שה ועי' מגילה י"א:

פסקה ה

כא **רי"א לדב כתיב דא היא דעתיה כו'**. מפני שמביא מקרא דמיא לדוב. מביא דברי ר"י אגב לדרוש המקרא ודרשא דפגעו בדוב פליגא עליה דר"י (או י"ל שם ג"כ דרש לדוב כמו זאב) וכן בויקרא רבה פי"ג מביאו דרך אגב כי"ב ע"ש:

כב **דאמר ר"ה לגרמי' יונתי כו'**. פי' ר"ה בעצמו שלא בשם ר' חמא ב"ר חנינא דאמר ר"ה בשמיה דרשא דכאשר ינוס. ובשוח"ט מז' י"ח הגי' למה מזכיר בה היכל במוקדון שכל כו'. וכצ"ל גם כאן:

כג **בלשצר ובא הבית וסמך ידו על הקיר זה אחשורוש ונשכו כו'**. כצ"ל ועיין בילקוט כאן ובעמוס ה':

כד **זה המן ובניו שהיו נושף ממה כנחש כצ"ל**. וכ"ה בב"ר פמ"א ועיין בויקרא רבה פי"ג. ופי' עמה עם מלכות מדי ואחשורוש:

כה **הה"ד רחום בעל טעם כו'**. דורש ובא הבית שבאו לבנות בהמ"ק במלכות מדי ונשכו הנחש המן ובניו. כ"ה בילקוט ושוח"ט:

כו **מנדה זה מדת הארץ**. דרש מנדה כמו מדה (והנו"ן בא מדגש שבדלת) ועי' בב"ר פס"ד. ובש"ס בב"ב ח' דרשו בע"א:

כז **כגון בי תיאטראות וכו'**. היא מזקת שהן שאוסרין לילך שם משום מושב לצים. כדאיתא בעבודת כוכבים י"ח. וברות רבה פ"ב וגם י"ל כמ"ש במגילה ו' שעתידין ללמד בהם תורה לרבים:

פסקה ז

כח **א"ל אזלת זכאה ואייתית תייבא**. עמ"כ. ולפי' א' י"ל שעיקר הדרשא על מ"ש שם להלן וישלחך ה' בדרך וגו' עד כלתם אותם ולמה לא שמעת וגו'. ותעש הרע בעיני ה' שזהו שבאת חייב ועשית הרע. לא כמו שהיית בעת ששלחך:

פסקה ח

כט **מהו הסכלות מי בכם כו'**. אלהיו עמו ויעל ויבן את בית ה'. עמ"כ. ובמגילה י"ב מפורש קובל אני על כורש שאני אמרתי הוא יבנה ביתי וגו'. והוא אמר ויעל ויבן את בית ה'. עיין בפירש"י:

ל **דגזר ואמר דעבר פרת וכו'**. בשה"ר פ"ה פ"ד מבוארת הגזרה בטעמה ע"ש:

לא **שעלה ובטל מלאכת בהמ"ק**. עי"ל פסוק בשנת שלוש למלכו שגמר לביטול מלאכת בהמ"ק ג' שנים. וזהו לשון עלה וביטל שהיה מבטל ועולה (ולמ"ד לקמן ארתחששתא הוא אחשורוש י"ל ז"ש בעזרא (שם) אחר קרא דבתחלת מלכות אחשורוש כתבו שטנה

וחזר וכתב ובימי ארתחששתא כתב וגו'. דמסיים בסוף שצוה לבטלה גובריא אלך וגו'. שזהו שהיה מבטל ועולה עד שגמר לבטלו):

פסקה ט

לב **די לא עבדין רעותא דמרי עלמא**. ז"ש במקרא שלפניו. והוא ישקיט ומי ירשיע וגו' ועל גוי ועל אדם יחד:

לג **ולפרוח באויר**. בדברים רבה פ"ה מפרש אין מוקשי עם אלא לפרות שנאמר התפול צפור על פח ומוקש אין לה:

לד **דייני שקרא סגון סהדי שקרי**. שדייני אמת היו מרבין לחקור העדים עד שיתברר שקרותן:

לה **אפייא חציפתא אתנסב הודא והדרה וכו'**. נגד עזות פנים המביישין תמיד פני ישרים ניטל הוד פנים מהבריות:

לו **מן ברייתא מדאמד זעירא לרבא אנא רב ממך אתקטיעו שנוהון דבני נשא**. כ"ה בילקוט ובמ"כ וכמ"ש שנות רשעים תקצורנה וכמ"ש בקדושין ל"ג מקרא דלא יאריך ימים כצל אשר איננו ירא וגו' על שאינו נוהג מורא רבו:

פסקה י

לז **אדם ראש כו'**. וזהו קורא הדורות מראש שקרא והתקין באיזו דור יתחיל להיות ראש לדבר חדש ולא מקודם:

לח **יהודה ראש לשבטים**. כמ"ש כי יהודה גבר באחיו. וראש לדגלים ולההקרבה וכמ"ש בבמ"ר שם:

לט **יוסף ראש לחסידים**. ונראה ז"ש ליוסף קטנתא בשלהי סוטה (שמשמת פסקו חסידים) בשם קטנתא. נגד יוסף הצדיק שהוא ראש לחסידים. וזה סופן וקטנן:

מ **עתניאל ראש למחלקים**. כמ"ש יהודה יעלה בתחלה ואמרו זה עתניאל ששמו יהודה אחי שמעון:

פסקה יא

מא **בש"ר יונתן פתח המדרש הזה עלה** כצ"ל:

פסקה יב

מא **שם זה הכתב**. מגילה ט':

מב **ושרים אלו ז' שרי פרס ומדי**. במגלה שם אמרו זה המן ובניו. ולנוסחא דהכא היינו כמ"ש בתרגום ראשון (ע"פ ויאמרו נערי המלך) ששבעת שרים הראשונים נהרגו ע"ש:

מג **זו מדי**. שהיתה רחוקה מארץ ישראל ביותר וכמ"ש יוליכנו אחריו למדי:

פרשה א

פסקה א

א **שהשחיר פניהם כו'**. מגלה י"א:

ב **שהכחיש ראש של ישראל בצום כו' כצ"ל**. והוא מלשון מיחוש ראש ונדרש אחשורוש חש בראש. ולגירסת הספרים אינו מכוון כ"כ:

ג **שבקש לקעקע**. פי' לשרש. ונדרש שחש לפרש (ואפשר גם המ"כ כוון לכך):

ד **אחיו של ראש של נ"נ כו'**. מגלה י"א:

ה **הוא אחשורוש ר"י ור"נ** כצ"ל:

ו **הוא אחשורוש שגזר עליו שיבנה**. פליג אדאמרינן לעיל שעלה וביטל מלאכת ביהמ"ק (וכן על מ"ש במגילה ט"ו) ולא דבר החוצץ. ומאי ניהו בנין ביהמ"ק. ומאי דאמר ר' נחמיה להלן בשנת שלש ובטיל מלאכת בהמ"ק. צ"ל דס"ל שאח"כ חזר בו וגזר שיבנה כדאמר כאן:

ז **וכי הוא גזר והלא דריוש גזר** (והוא דריוש השני שהיה בנו של אחשורוש ואסתר כדלקמן פ"ו):

ח **באותה שעה נכנסו כצ"ל**. ופי' אל דריוש השני נכנסו.

ט **אביך גזר עליו שלא יבנה**. היינו אחשורוש ארתחששתא כמש"ל:

י **קינסין הנעתקין**. לשון זה מתפרש למה ששמעתי לפרש בכתובים האלו בעזרא. כי צרי יהודה אלו ע"י סופריהם שהיו ממונים בערכאות גנבו והסתירו כל כתבי הציווים של כורש שהיה לטובת הבנין. ולכן היו בטוחין לכתוב לדריוש לבקר בבית גנזיא הן איתי דמן כורש מלכא שום טעם וגו'. כי הסתירום שלא ימצאום. ונכן באמת כשחפשו בבית ספריא די גנזיא מהחתין תמן בבבל לא נמצא שם רק כתיב והשתכח באחמתא בבירתא די במדי מדינתא מגלה חדא. וכן כתיב בגווה דכרונה. כי בהשגחת ה' נשאר במקום ההוא מגלה חדא שהיתה כעין ספר זכרון דברים שנמצא כתוב בה דברי כורש אלו. וזהו שקראו כאן בשם קנסין הנעתקין שכשלא מצאו גוף הכתבים א"ל דריוש שיביאו קנסין ר"ל קונטרסין הנעתקין שם זכרון דברים בקוצר והוא שהיתה באחמתא בבירתא די במדי ובה נמצאו הדברים:

יא **והשתכח באחמתא בבירתא וגו'**. בשנת חדא לכורש מלכא וגו'. ומה כתיב ביה כצ"ל. ופי' אף בגזרת ארתחששתא אחשורוש אבי מה כתיב ביה כען שימו טעם וכו'. וכדמפ"ו לא לעולם כו'. אילו היה אבא קיים היה חוזר בו ובונה אותו. וא"כ אינו מבטל גזירתו. ואדרבה אני מקיים גזירת המלך כורש שאף אבא ארתחששתא לא רצה לבטל גזירתו ולא

אמר כ"א עד מני יתשם טעם (ומקום היה לפ"ז למימר דה"ג. וכי יש מלך מבטל גזירת מלך אחר והשתכח באחמתא בבירתא בשנת חדא לכורש מלכא. והוא דברי דריוש השני לסנקליטון שלו שא"א לבטל גזירת כורש):

יב **לפיכך הוא כוללו עם הנביאים כו'**. ומצלחין בנבואת חגי נביאה וזכרי' בר עדוא וגו'. ומטעם כורש ודריוש וארתחששתא מלך פרס כצ"ל. ופי' אע"פ שארתחששתא כתב לבטל. בכ"ז מפני שלא ביטל לגמרי רק כתב עד מני יתשם טעם. (ובזה נתן מקום אח"כ לבנו לדריוש לומר אלו היה אבא קיים היה בונה אותו) לכן העלה עליו הכתוב כאלו גם הוא צוה לבנותו וכוללו עם הנביאים. (ונכון יותר לגרום עם הכשרים ור"ל עם כורש ודריוש) וז"ש מליו כאן הוא אחשורוש שגזר עליו שיבנה כדמפ"ו שבעת כתיבת הגזרה נמלך וכתב עד מני יתשם טעם (ומפני שהוא לא שם הטעם הזה בעצמו. רק ניתן מקום לבנו דריוש כנ"ל. לכן נכתב באחרונה אחר בנו דריוש):

פסקה ב

יג **הוא חמשה כו'**. ב"ר פל"ז ועי' מגלה י"א בנ"א:

יד **שמדת רחמיו לעולם**. אף באשר משפטיו בכל הארץ ברוגז רחם יזכור:

פסקה ג

טו **ר' לוי ורבנן ר' לוי אמר אחשורוש הוא ארתחששתא ולמה נקרא שמו אחשורוש שכל מי שזוכרו חושש את ראשו (ועי' מגלה שם). ורבנן אמרי ארתחששתא הוא אחשורוש ולמה נקרא שמו ארתחששתא שהיה מרתיח ותש כצ"ל**. ופי' מרתיח וכועס ומיד תש מתוקף כעסו וכדכתיב ביה וחמת המלך שככה. כשך חמת המלך. לומר שהוא רגיל לחזור להתרצות ולא להחזיק לעד אפו:

טז **הוא אחשורוש**. ר' יצחק כו' כצ"ל:

יז **לא היה בועל נדות**. עמ"כ. ולפי' השני צ"ל שלמען אסתר נתן ה' בלבבו מדת איסטניסות הלא שלא תכשל להבעל לו בנדותה שהוא חמור מאיסור הבעילה לעובד כוכבים. (ולפי מ"ש בסנהדרין קרקע עולם היתה אין לחלק ביניהם):

פסקה ד

יח **דירכיאות**. עי' פירשו ברש"י יומא ס"ח:

פסקה ה

יט **רנ"ב אפרכיות הן**. כדמפ"ו בהלן שקכ"ז דאחשורוש הן חציין:

כ **ר' ברכיה אמר בני אוכפיי' ורבנן אמרי בני אימוריה (ומפ"ו) בני אוכפייא שהיו כו'**. כצ"ל:

כא **פתיי' אמין שתין**. עיקר הראיה מסיפא נדבכין די אבן גלל תלתא ונדבך די עא חדת. ומיניה נפקא לן בש"ס ריש ראש השנה דאתחמיץ עיין שם:

פסקה ו

כב **כתיב ושער רישיה כו'**. תנחומא משפטיס ס"ה:

כג **מצות הרגיליות שבינותם שהן מקיימים אותם מצד רגילותן בהן שנעשו להם כטבע שני**. ולא לשם פועלם המצוה מליהן:

כד **תמצא להן מיעוט זכיותיהן**. דרש האי תמצא כמו תמצה בה"א לשון מיצוי ודקדוק החשבון עד גמירא. וז"ש לכך נאמר ימינך תמצא שונאיך שבימינך שהיא מדת הרחמים תמצה להן שכר מצותיהם לשונאיך. כד"א ומשלם לשונאיו אל פניו:

פסקה ז

כה **עשוי כעטרה**. וכן סבירא ליה לר' יודא דאמר כחצי עטרה שאחשורוש מלך על חציים חצי מטרה. ולכן מביא זה אחר דבדי ר' יודא קודם שמסיים דברי ר' נחנויה כאמת המים כו':

פסקה ח

כו **אמר ר' לוי כל מקום שנאמר שדה וכו'**. רות רבה ספ"א:

פסקה י

כז **אמר ר' יצחק נהיה וכו'**. הד"א ונהה וכו'. לדרוש ההם לשון נהי דחוק קצת. ואפשר צ"ל נהים ודרש ההם לשון הומה וצועק. (ומ"ש בספרים הד"א ונהה הוא הוספת מעתיקים לפרש):

פסקה יא

כח **אין להם ישיבה**. נראה ישיבה על כסא קאמר (אבל ישיבה בעלמא נמצא בהן בתנ"ך הרבה) והיינו דמקשה מקרא דהכא ומשני דכשבת כתיב (ומ"ש מבכור פרעה היושב על כסאו. אולי י"ל כיון דכתיב בענין מכת בכורות לגנאי לא קשיא ליה או מפני שהיה זה לפני מ"ח. ולפני שנבחרו ישראל למלכת כהנים וגו'). ומה שמסיים אבל ישיבתן כו'. ישיבה שנאמר בשבת ישראל בחשבון אין מביאו רק לראיה שלשון ישיבה הוא של קיימא לזמן גדול ובהשקט ובטח כמ"ש שם שלש מאות שנה ולא הצלתם בעת ההיא. וכמדומה שיותר נכון לגרוס מקרא בשבח עמי לבטח (יחזקאל נ"ח) שממנו הראיה פשוטה יותר על קיום לשון הישיבה:

כט **כשבת כתיב**. ומ"ש (דברים י"ז) והיה כשבתו על כסאו במלך ישראל י"ל שזה בא לומר שמיד כשבתו חייב במצות כתיבת ס"ת דשם (ולכן בש"מ כתיב ישיבה ממש במלכי ישראל):

פסקה יב

ל **וכי איזו כסא היה אם היה כסא פשוט מה חשיבותו כ"כ**. ואם בשביל שהיה מן שן הלא מצאנו באחאב בתי שן רבים. אלא גדולתו וחשיבותו הוא כדמפ"ו ר' הושיעא:

לא **כשם שהיה לו ע' בנים בשומרון כו'**. פי' בס"ד בהגהותי לקה"ר פ"ו פ"ג ע"ש:

לב **היה לו שני פלטרין כו' וכולן של שן היו**. כדכתיב שם בתי השן. ודרש ליה על אחאב שנמצא כתוב בו (מלכים ב' כ"ב) ובית השן אשר בנה. לכן דריש בתי השן דכתיב על בני אחאב:

לג **כטרכי מרכבה כו'**. עמ"כ ונכון לגרוס כטטרכי מרכבה ופירושו כמרכבה של ארבעה וכמו טטרא מולון בשמ"ר פמ"ב. ואפשר צ"ל כערכי מרכבה כו' פי' כערך וסדר המרכבה שלמעלה:

לד **שש ארצות**. עיין מדרש (משלי פ"ח):

לה **וכתיב והוא ישפוט תבל כו'**. לומר ה' לבדו הוא השופט תבל בצדק ולא נאות לב"ו להדמות לו בזה. לכן לא עשה שלמה מעלה שביעית נגד תבל. ועמ"כ:

לו **עלה שישק כו' עם זרח מלך הכושי**. עיין (פסחים קט"ז):

פסקה טו

לז **לביטול מלאכת ביהמ"ק**. אפשר למלכו דדש לשון עצה. (וכדנקט להלן לא היה עושה דבר עד שנמלך) וכמ"ש כאן שימו טעם לבטלה וגו' (עזרא ד') וטעם הוא לשון עצה:

פסקה טז

לח **קנדולא פטום**. פי' הממונה לפטם השמן בקנדולין. פי' בפתילות שבנרות וכדמפ"ו שלא יתן שמן פקטים. פי' עכור בקנדילין. ומ"ש מה אינון חשיבין עלי. פי' הממונים אלו אין חשיבותן אלי כלום:

פסקה יז

לט **תשעה בלוד**. בקדושין איתא בבבל. ומפרש שם עניות דתורה בעולם. ואם עניות דלוד דהכא הוא בתורה. י"ל כמ"ש בפסחים ירושלמי פ"ה ה"ג וריש סנהדרין שהן מעוטי תורה. אך נראה דלוד דהכא הוא שם מדינה ולוד דירושלמי הוא שם עיר בא"י. ואם לודים דהכא היינו אותן שאמרו עליהן שמאכלן שעה ראשונה שהן רעבתנים ביותר י"ל שלכן הן עניים שאוכלין הרבה:

מ **טפשות כו' בישמעאלים**. שלכן נקרא פרא אדם. חמור הבר:

מא **כנים כו' בפרסיים**. י"ל כמ"ש בקידושין ע' שמגדלין שער כדוב. ומרוב השער זוהמא רבה ומולידין הכנים. ובש"ס גרסי' כנים במדי. ובפרס גרסי' גבורה. ואי גרסי' גם כאן כן. י"ל אסמכתא דלכן נסמך פרס כאן אצל חיל. לשון חיל וכח. ויתיישב שייכות מאמר זה לכאן:

פסקה יח

מב **פעמים שהוא מקדים כו'**. עיין מגילה י"ב:

מג **ואחד בימי אדרכון**. שם מלך פרס שהיה בימי רב וא' לע"ל כמ"ש ביומא יו"ד ע"ש:

מד **והיה זה שלום אשור כי יבא בארצנו מיכה ה' כצ"ל**. ודרש ליה על פרס כדאיתא בשה"ר פ"ח פ"ז ע"ש:

מה **תמימים היו**. שלא בדעת עבדו עבודת כוכבים כדמסיים (והלשון תמימים אפשר לכוין אי גרסינן לעיל תמתי בפרס):

פסקה יט

מו **דיוקימיוני**. בלשון ארמי עשירות אולי אנשים היו נבחרים אחד מעשרה משאר אנשי החיל:

מז **ובר קוריאני**. במ"ע גרס פרמורייניא. ופי' שומרי היכל הקיסרים ברומי בימים ההם:

פסקה כ

מח **ארכיון דגדר**. פי' ערכאות ומקום משפט שבעיר גדר שהיה בנוי בסדר הזה שהמלך יושב כו':

פרשה ב

פסקה א

א **מיני יציאות**. אפשר צ"ל מינין יציאות:

ב **סעודת א"י**. אפשר משום דכתיב בתבואת א"י לשון עושר כד"א (תהלים ס"ה) פקדת הארץ וגו' רבת תעשרנה. אך העיקר שכל הכוונה היה לחבב הסעודה על ישראל וכמ"ש בילקוט שכל הסעודה הי' בעצת המן להכשיל ישראל. לכן השתדל להכין כל צרכי סעודה ממאכלי א"י כמו אלו היו בארצם במקומם. בכדי לשמח לבבם שתזוח דעתם. (וכעין מ"ש בסבי דבי אתונא בבכורות ט' כשהריחו ריח עפר ארצם) ועי"ל דלשון ואת יקר דרש כמ"ש באיכה רבה פ"ד פ"ב בני ציון היקרים על יקרת כבודם בסדרי סעודה:

פסקה ג

ג **עובדא הוי כו'**. ברבוהין כו'. נכון היה לגרוס עובדא זו להלן אחר עובדא דרחמיה דרשב"י שהיה מצמצם בסעודותיו בכדי שיהיו עשרו שמור לכבודו. וע"ז מביא דברבוהיין היה מצמצם בסעודותיו בכדי שיהיה עשרו שמור לעשות בו צדקה:

ד **ובלבד בקדירות מפוחמות**. שלא היו לו כלים להחליפם על חדשים נקיים. ברם הכא וכלים מכלים שונים:

פסקה ה

ה **כבית קומטיטון**. פי' במ"ע בית גדול שבו המלך ועבדיו יושבים. ועיקר פי' קומטיטון הוא בית וועד ועצה אבל יותר קרוב שצ"ל קוזמיטין פי' של כל העולם מקום אספת שווקים לכל המדינות שבמקום כזה מאכל ומשתה מצוי בו:

ו **גדולי הדור היו שם וברחו**. דרש לכל העם הנמצאים בשושן. שהיו שם עוד יותר וברחו רק אלו נמצאו שם. ועי' בתרגום ראשון:

פסקה ו

ז **שעמדו לו בדמים הרבה כצ"ל לשון רבים**. ובא לומר שתיבת המלך חוזר על כאו"א על החצר והגינה והביתן. (ולכן היא מופסקת בטעם מן ביתן). לומר שכאו"א מהן היו כיד המלך שעמדו בדמים יקרים:

פסקה ז

ח **טיינון**. במ"ע ערך איירינון גרס וקנטינון ושכ"ה עוד היום בתרגום יוני של עקילס ופירשו איירינון מראה אויר. קרבסינון בגד דק עשוי מפשתן נקי יקנטינון דבר אשר לו גוון תכלת. ולפ"ז נראה דרבי ביבי על ותכלת קאי):

ט **בא וראה טליתו כו'**. עמ"כ ובילקוט איתא מן החבלים אתה יודע המצעות מה היו וי"ל גם כאן כן דקאמר מן החבלים בא וראה ללמוד מה היו טליתו ולבושו:

י **אלא למלכות הזאת**. שבאיטליא (ששם רומי) הוא מחצב השיש הטוב:

פסקה ט

יא **שהיה ביתו רצוף כו'**. פדר"א פמ"ט:

יב **למרגלית שהיא אהובה על בעליה** על בהט קאי וכדאמרי' (במגילה י"ב) אבנים המתחוטטות על בעליהן שהוא לשון אהבה וגעגועין:

יג **על בעלה ודר רי"א למרגליות כו' לחירות כו' דרור א"ר הונא** כצ"ל ואתיא דר"ה כדאמרי' במגילה שם אבן טוב יש בכרכי הים ודירה שמו:

פסקה י

יד **איתיבון והכתיב כו' ר' פנחס כו'**. לגי' הספרים צ"ל דר' פנחס על מקרא ההוא נאמר ולכן מביאו כאן בלשון איתיבון ובכ"ז אין מיושב כ"כ התיובתא ועמ"כ וקרוב שט"ס יש וכצ"ל ותמן כתיב וכל כלי כו' ור' פנחס אתרווייהו מקשה ומתרץ נמי אתרווייהו:

פסקה יא

טו **כלים שצורתן נשתנים לימים קלים**. כמש"ל דזוטרא של זכוכית שקלים להשתבר ולהשתנות. והיה משקין בהם בסעודה לכל. ועי"ל דאכלי ביהמ"ק קאי שבעוד ימים קלים שיכלה זמן שבעים שנה לגלותם יוחזרו לקדושתן וישתנו פניהם ומעשיהם לטוב לקדושה וטהרה:

פסקה יב

טז **כיד המלך כמיסת יד המלך** כצ"ל וכ"ה בתרגום ראשון ובא לפרש פי' כיד שהיא כמיסת שהוא כהשגת יד:

פסקה יג

יז **אין אונס בפקתא**. בתרגום שני הגי' בפותקא:

יח **לעשות לגדולי מלכות שיהא כו' דרש על כל רב ביתו לעשות לכל רב** (**מגדולי ושרי מלכות**) **כביתו** (**את מקום הסעודה**) והיינו לענין זה שיהא רשאי לצחק כו':

פסקה יד

יט **לפי שבעוה"ז בזמן שרוח צפונית כו'** ויק"ר פ"ט ע"ש בהגהותי בס"ד:

פרשה ג

פסקה א

א **מספח בו דברים בחמתך**. כמ"ש (ירמיה נב) וידבר אתו משפטים ודרש ב' משפטים שמרד בה' ובמלך:

ב **אריב"ח בקרנות כו'**. איכה רבה פ"ב אות י' ע"ש בהגהותי בס"ד:

ג **של שעורים כו' כדי שיתחללו מעיו** עי' שבת (ק"ח):

ד **שיתחללו מעיו לפמ"ש בשבת** (קמ"ט) **שחשב להרביעו במשכב זכור** י"ל שלכן היה עושה לו זה:

ה **יקר עצמך בו'**. לפיכך אמר כו' ואתה מבזה אות שבעת קלון מכבוד דרש מכבוד שהגיע לך על ידו והיה ראוי שתכבדו ג"כ שבעת קלון לצדקים דרש שבעת (כמו השבעת פועל יוצא):

ו **אבל את מקיא מלמעלן וקלון מלמטה.** כדמפ"ו כיון שראו כו' ויקרה העדיו מיניה ומשמע דקאי על נ"נ עצמו והיה זה כשנטרד מבני נשא כמ"ש אחר מקרא זה בדניאל שכיון שנשתנה לבבו מבר נש. היה מקיא מלמעלן וקלון מלמטה ואין מרגיש כבהמה. וכורש ודדיוש גדולי לגיונותיו היו אז אצל נ"נ ג"כ ועמש"ל אי"ה:

ז **והעמידוהו בערייתו ערות ביזוי.** נראה דדרש כן שתה גם אתה והערל זה ערל לשון ערוה דרש ליה:

ח **גם אתה זה בלשצר לא נמצא בו במקרא לשון ערום.** גם לא מפרש הכא שנדון ערום. ומזה היה נראה דהא דאמר כיון שראו שני גדולי לגיונותיו שמקיא מלמעלן וקלון מלמטה על בלשצר קאי. שמרוב שכרותו בלילה ההיא דלקבל אלפא חמרא שתי היה מקיא כשיכור בקיא. וגם הוה משולשל בקלון מלמטה שמרוב פחדו דהגי אתבהל מכתבא שעל כתלא. נתחלחלו בני מעיו ואז הוא שעמדו גדולי לגיונותיו כורש ודריוש ועשו לו כן. וכן איתא בשה"ר פ"ג פ"ד שבאותה הלילה נתותרו בני מעיו של בלשצר ושכורש ודריוש היו שערים בהיכל בלשצר ע"ש. ובמכילתא בשלח בשירה פ"ו דרש להני קראי על בלשצר וע"ש בהגהותי בס"ד. ולפ"ז האי קרא דויקרא העדיו מיניה צריך לגרסו למעלה קודם מימרי' דר' ירמיה בשם רשב"י אבל לשון המאמר והסירו כו' כתרו כו' פורפירא כו'. משמע שבמימרא זו דר"י הוא מתכוין לדרוש מקרא זה דויקרה העדיו מיני' כגי' הספרים:

פסקה ד

ט **לא די לך שהייתי מונה אלא כצ"ל.** ופי' לא די שהוצרך הקב"ה לכתוב ע"י נביאיו ברוה"ק ספורי סעודות אנשים של אחשורוש אלא גם סיפור משתה נשים. וכ"ז גרמו עונותיך:

פסקה ז

י **צפור מבלעדי שמיא לא יבדה** כ"ה בירושלמי ובערוך ערך יבדה בשם הפסיקתא במאמר זה. וכצ"ל:

יא **ומכרו בזול חלקם בחיים אמר דוד לפני כו'**. וכצ"ל:

יב **תמלא בטנם והניחו יתרם לעולליהם כל עמא כו'**. כצ"ל:

פסקה ט

יג **וגם הגיע משתותה של ושתי מדלא כתיב וגם ושתי עשתה משתה שהיה אז מוסף על ענין ראשון שהיתה המשתה לשמחת שבת הכסא כמו אחשורוש.** ומדכתיב גם בלא וי"ו רמז לדורשו. שושתי עצמה עשתה משתה שלה שהגיע זמנה לאבד. ויהיו שמחים

באבוד רשעים רנה (ויש לדורשו סמך על כרצון איש ואיש שלפניה שדרשוהו מרדכי והמן ששניהם היו שמחים במיתת ושתי מרדכי על שהיתה עושה מלכה בבנות ישראל בשבת כמ"ש במגילה. והמן כמ"ש לקמן ע"פ ויאמר ממוכן):

יד **לבצור כו'**. לדרוך משום שכתיב מפלתה בלשון משתה היין. (גם שמה בעצמה מורם על שתיית שסתמו יין) לכן תפסו בלשון בצירה ודריכה הנופל ביין:

פסקה י

טו **משתה נשים מיני גמאים כו'**. משום שהיין גנאי לאשה לכן דרש שמיני מאכלות רכים שגומעין אותם בשתייה היו (ועי' בחולין (ק"כ) נפש לרבות השותה דמרבינן מיני' המחה החלב וגמעון):

טז **רוצה אשה שתהא בבתים מצויירים כו'**. וז"ש הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך. ר"ל אף אלו הביאני המלך חדריו שהיא שמחה גדולה לנשים. כדהכא בית המלכות אשר למלך כו' בכל זה אנחנו נגילה ונשמחה בך שערבה עלינו שמחתך מכל שמחה:

פסקה יא

יז **זה יום השבת כו'**. וכמ"ש במגילה (י"ב):

פסקה יב

יח **למלאך שהוא ממונה על החימה**. דרש כן אמר המלך סתם שהוא הקב"ה כדלעיל למהומן בחלוף ה"א בחי"ת לממונה על החימה (ונכון לגרוס על המהומה ונשתבשו לכתוב על החמה כההיא דלקמן פ"ה):

יט **בגתא ואבגתא בוז ובזבוז** אפשר משום דמצינו כתוב (יחזקאל כ"ה) ונתתיך לבג וקרינן לבז. לכן דורש כאן בגתא כמו בזתא:

כ **אמר הקב"ה אביא גתיות מאחורי הקורייס לשחק אליהן זתר כו'** כצ"ל:

כא **זנות ראה של אותו רשע**. דרש ליה תרי זימני ז"ת זנות. ר' ראה והדר דרש ת' אותו ר' רשע:

כב **וכרכס כרכסא רשבנ"א כו' הדא בתי קרקסיאות כצ"ל**. ותחלה דרש כמו כרכש בשי"ן שהוא לשון הנעת ראש ע"ע ומוסף כרכש השני ורשב"ן דרש כמו קרקס בקו"ף לשון בתי קרקסיאות. (ונמשך זה לראה בשלותו כו'. שמשחקין בבתי קרקסיאות):

פסקה יג

כג **זו תלבש בגדי מלכות ותכנס**. פי' אף אשה אחרת שהיו השרים משבחים ביושר. תלבש גם כן בגדי מלכות ותכנס כדי להראות העמים והשרים את יפיה של ושתי נגד

אחרת שאף בבגדי מלכות המוסיפים יופי בכ"ז ושתי טובה מהן ומשני ר"ה שאין הדיוט כו':

פסקה יד

כד **את הרשעים בגיהנם אלא ערומים**. מלת בגיהנם נראה ט"ס דהא בעיר כתיב בקרא. גם פשיטא שאין ענין למלבושין להיות בגיהנם אלא בדינן בעוה"ז קאמר. וכדלעיל בפרשה זו ספ"א כל ביתו של אותו רשע נדונין ערומים. וכתיב (ישעיה כ') כן ינהג וגו' שבי מצרים ואת גלות כוש וגו' ערום ויחף:

כה **הן דלסטים מקפח**. תנחומא סדר תצוה סי' י"א:

פסקה טו

כו **פח זיקא בכריסי' שהכועס מתמלא רוח עברתו** (וכמ"ש בגיטין ע' שאם תכעוס תעמוד על מלואך). וז"ש ויקצוף שהקצף בא מן הרוח הניפח בו (וכמו קצף מים שע"פ המים):

כז **ונפח בקטמי' וזרוק גפריתא באתוני'**. לפרש לשון וחמתו בערה בו שמדת חימה שבאדם הוא כגחלים קטומים באפר מעט וא"צ דק לנפחה ללבותה ברוח או לזרוק עליו גפרית ומיד היא מתבערת באש (ומפני שכתוב בלשון בערה בו. לכן תפס במשל כענין התבערות אש הכבשן או אולי תפסו לשון המקרא (תהלים י"א) פחים (גחלים) אש וגפרית ורוח זלעפות וגו'. ואפשר צ"ל ונפח בחוטמו ומפני שהחרון עולה באפו וחוטמו לכן אמר נפח בחוטמו:

פרשה ד

פסקה א

א **א"ל קריבין הן** כצ"ל והרמב"ן בחידושיו ליבמות (ע"ו) הביא הגי' קרבהון וביאר מן הקרובים לארץ מואב שעיקר מואב עצמה כבר חרבה ע"ש:

פסקה ב

ב **ממונה על אטנים שבארץ**. על מדידת הארץ בחבלים ולשון המקרא הוא (משלי ז') אטון מצרים שאין מודדים אלא בחבלים:

ג **תרשיש שהיה ממונה על הבית**. צ"ל על האניות (או צ"ל על הבורניות). דהיינו אניות גדולים כמ"ש בר"ה (כ"ג) וצי אדיד זו בורני גדולה וכד"א אניות תרשיש:

ד **ד"א אמרו מלאכי השרת לפני כו'**. כ"ה גי' א"א:

ה **בני כו'**. קרובי. הוא נוטריקון של קרב:

ו **אהבי כו'. בני אוהבי כו'**. אפשר אותיות והב שבתיבת והקרוב דרש לשון אהבה וכמ"ש על והב בסופה שנעשין כאוהבין זל"ז:

ז **מרומם אני קרנם**. כפשטי' והקרוב אליו דרש שמרומם למעלה עד לשמים ומקרבה אליו. אך לפי הלשון נראה דדריש נוטריקון קר מן קרוב קרנם רומם:

ח **בוזק אני לפניהם כרשינין ומשירין מן העולם**. להההבדל הנאות עוה"ז המשילן כבזיקת כרשינים לבהמה. כדי לפטמה (וע"י אכילת כרשינין מבעטת בבעליו). ולשוחטה אח"כ. כן אח"כ משירין. ואפשר צ"ל משמידן כד"א לפרוח רשעים וגו'. להשמדם עדי עד מן העוה"ב:

פסקה ג

ט **שרי פרס ומדי היושבים ראשונה במלכות רב ושמואל כו'** כצ"ל ולפרש במלכות פליגי. דרב סבר היושבים כבר ראשונה במלכות אחרת קאמר והיינו לפני בלשצר שהיתה של בבל:

י **כיצד חי' כל אותן השנים**. דכתיב ושנות רשעים תקצרנה:

יא **שלא נשתמשו בכלי ביהמ"ק**. ואע"ג דכתיב (דניאל ה') ואשתיו בהון מלכא ורברביה. אלו השבעה לא שתו אז (ואולי לזה ירמוז מ"ש שם בדברי דניאל רברבניך ביו"ד דכתיב ולא קרי לומר שיש מהן לא שתו):

פסקה ו

יב **על כל הנשים כו'**. הדא היא דלא הות תמן. דאח"ז כתיב והיום הזה תאמרנה שרות פרס ומדי אשר שמעו וגו'. א"כ רישי' דכי יצא דבר המלכה על כל הנשים שלא היו שם ולא שמעו בעצמם. יצא הקול וישמעו ג"כ את הדבר הגדול הזה. ותלינן בממוכן. שכל דבריו ועצתו לגרמיה היו שנתכוין בשביל אשתו שלא הזמינוה לשם ולא שמעה:

יג **לרעותה הטובה ממנה**. ומדכתיב הטובה בה"א הידיעה. דרש שכבר ידועה בטובתה ממנה והיינו בתו שידעה ומכירה (וכן מ"ש בדוד (שמואל א' ט"ו) ונתנה לרעך התם רוה"ק היה יודע דבר בו):

פסקה ז

יד **בלא דדין הות צריכה**. לגי' זו פירושו בלא מעשה זו שלא באת בדבר המלך היה צריך וראוי לעשות דת וחוק הזה. ובגליון הילקוט עם כ"א (ד' ליוורנו) נדפס נ"א בלאדרון היא צריכה. ופי' שלוחי המלך להוביל פקודות למדינות. ובלשון בתמיה קאמרי וכי בלאדרין צריכה להשמיע זה בכל המדינות. כי בלא זה ישמע הדבר כי אשר שמעו לדבר המלכה ישמיעוה לרבים:

פסקה י

טו **מזו שנכנסה למלכות אבל גדול ליהודים**. וז"ש כאן ונשמע דבר המלך בכל מלכותו כמ"ש ובכל מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע וכו' (ואפשר לשון כי רבה היא דרש גדולה מזו כו') והסבה לזה היה שנכנסה אסתר למלכות והועמד על ידה מרדכי בשער המלך כמ"ש לקמן פ"ו וכן בתרגום ראשון שנתקנא בו המן (וי"ל דר' לוי ור' יצחק דהכא פליגי בפלוגתא דרבנן ורבא במגילה (י"ב) אי משתבחי' במה דאתיליד מרדכי או אדרבה כנסת ישראל קובלת דמקני ביה המן מ"ש ועי' עוד שם (י"ט) מה ראו על ככה כו'):

טז **את זכר עמלק מתחת השמים** כצ"ל וז"ש בכל מלכותו מלכות שמים:

פסקה יב

יז **שחוק בעולם בנוהג שבעולם מדי וכו'**. וז"ש במגילה (י"ב) מאי האי דשדר לן וכו' פשיטא אפילו קרחי' בביתו כו':

יח **רומיי לקרב**. שוח"ט סוף מזמור נ"א ע"ש נ"א. אפשר פירושו לפיוטים וחרוזים כמו קרובה ופייטינא עי' ערך קרב האחרון:

יט **בורגני אחד בירר להן לשון כו'**. כ"ה בירושלמי מגילה פ"א ופירוש הדיוט אחד מבני רומי הוא שבירר להם לשונם מתוך לשון יווני שלא היה להם לשון עצמי. וכמ"ש (בעבודת כוכבים דף ו') שאין להם כתב ולשון. וז"ש גנאי כו' וכמדומה שהגי' הנכונה צ"ל מתוך כתב יווני (וכן באמת על הכתב יש קצת התדמות זה לזה אבל לא הלשונות) וז"ש להלן שאינה חותמת אלא בלשונה:

פרשה ה

פסקה א

א **כך הפריש היין בין אחשורוש לאשתו**. אף שהיתה חברתו ואשת בריתו. הפריש היין ביניהם והוציאה למיתה כמו ע"י נשיכת צפעוני:

פסקה ב

ב **שכיכה שאינה שכיכה**. משוה שלהלן בהריגת המן כתיב וחמת המלך שככה שאז הוא שהיתה שכיכה גמורה:

פסקה ג

ג **שאינה מבקשת מכם כו'**. ומה מבקשת מכם וקשתות וכו'. שם בישעיה כתיב ונשיהם תשכבנה ואפשר ר"ל שזה נגד נשים בציון ענו רק שמוסיף בעונש שבכל זה לא רחמו על הנשים להחיותן אלא לא ירחמו על פרי בטנה ויהרגום אחר הענוי. וסמכו ענין לכאן על

ושתי שהיתה מזרע נבוכדנאצר ולא ריחם עליה אחשורוש מלך מדי ופרס (ואף שהיתה לו לאשה) והרגה:

פרשה ו

פסקה א

א **סופרים ומשנים**. שמלמדים תורה לתינוקות של בית רבן. עושים צדקה ביום ובלילה וכן כותבי תו"מ (ובשוח"ט בתהלים שם הגי' כותבי ספרים ומשאילן. ולפ"ז מיושב יותר עליהם עושה צדקה כמ"ש בכתובות נ' שצדקתם עומדת לעד):

ב **לא דברה תורה אלא מתוך פרוסה כו'**. בשוח"ט שם הגי' לא עמד ערטינאי (ערום) אלא בכח הפרוסה שאוכל:

ג **ברצון עמך פקדני בישועתך בשעה שתעשה כו' כצ"ל**. והוא כמ"ש במגילה (י"ב) מה עשה לי יהודי דלא קטליה דוד לשמעי דנפק מיניה מרדכי. וכ"ה בילקוט אמד ה' לדוד אתה הצלת לשמעי בשביל שיוליד כו' על שבטך אני כותבו שנא' איש יהודי:

פסקה ב

ד **אף מרדכי כן שנאמר דברי שלום כו'**. וכמ"ש במגלה ט"ז ליהודים היתה אורה זו תורה (וי"ל דורש טוב לעמו. אין טוב אלא תורה שהיה דורש ד"ת לעמו):

ה **וי"א שהיה שקול כאברהם בדורו כו' אלא יחידי וכמ"ש** (יחזקאל ל"ג) **אחד היה אברהם**. ובילקוט הגי' כאברהם שנא' בו היה יהיה:

פסקה ג

ו **והיו שנותיו קע"ה ומ"ד בן מ"ח שנה הכיר אברהם את בוראו מה מקיים כו'**. כ"ה בבראשית רבה פ' ל' ובילקוט כאן:

ז **מר ראש לכל הבשמים**. שנכן בשמים ראש מר דרור:

פסקה ד

ח **כד הוי מטי ר' יונתן כו'**. ב"ר פמ"ט וש"נ:

פסקה ה

ט **ומרה להמן**. היינו טעמה מר כשחשב המן לטעום לאכול עמה בסעודה ונתגאה בזה טעם טעם מר המות:

פסקה ו

י **זה אחד מארבעה צדיקים שניתן להם רמז כו'**. מכילתא ס"פ בשלח ע"ש:

יא **אלא שעתיד דבר גדול כו'**. וז"ש מה יעשה בה הדבר הגדול הזה:

פסקה ח

יב **לשאול על כתמה כו'**. וז"ש בית הנשים שהוא בית צניעות של נשיה ששם מניחין כתמיהם (וי"ל ז"ש שלום אסתר שלוה בית. וכמ"ש שהיתה עומדת מחיקו כו' ויושבת כו'):

יג **שלא יעשו לה כשפים**. עי' בשוח"ט מזמור כ"ב על פסוק כארי ידי ורגלי רי"א שעשו לה כשפים ומסיים שם בילקוט והוכערו (כצ"ל ושם כתוב והוכרו. ט"ס הוא) ידו ורגלו לפני אחשורוש:

פסקה ט

יד **כאיקונין כו' עריבה על כולם**. שהאדם החי משתנה תמיד בפניו משינוייו בגוף הפנימים ולכן לא לכל רואיו בעתים שונות ישתוה עריבות יפיו. אבל האיקונין שהיא תמיד בצורה א' יפיה עריבה תמיד לכל רואיה בשוה. גם להאיקונין המצויירות אפשר לצייר בה כל מיני עריבות היופי תמיד יחדו. מה שלא ימצא בשלמות ביופי האדם לזאת שבחוה בעריבות האיקונין שהיא לכל רואיה:

פסקה י

טו **מתעלה בלקוחין כו'**. ב"ר פ"מ:

פסקה יג

טז **ומושיב הברברי הזה**. ברבריים הן עם נבל כמ"ש ביבמות (ס"ג) וכן הוו קורין אז העובדי כוכבים לישראל אשר כברבריים נחשבו בעיניהם. והיה להם לקצף ישיבת מרדכי בשער המלך:

יז **הקציף עבדים כו'**. במגילה (י"ג):

פסקה יד

יח **וימצא וגו' ויכתב בספר ד"ה ר' לוי כו' כצ"ל**. ודרש מה הנכתב בספר זכרונות מלך ב"ו לטוב מתגלגל הצלה לאומה שלמה. ק"ו הכתוב בספר זכרון לפני ה':

פרשה ז

פסקה ג

א **שיאו לרומא**. ויק"ר פט"ז:

ב **מה כתיב למעלה כו' אף סופו כו' ליצלב**. דרש על העץ סמוך לאחר הדברים האלה שאחר סוף גדולתו של המן יהיה ג"כ נתלה כדברים האלה על העץ כבגתן ותרש:

פסקה ד

ג **קרובים אלו לאלו**. בילקוט מסיים וראוי ליטול פרוקפי (פי' כבוד וגדולה) מתחת ידה ור"ל ולכן ביקש המן גדולה אחרי מלכות אסתר. ועי' בילקוט תשלום החסר כאן:

פסקה ה

ד **רפ"א שני עשירים כו'**. פר"א פ"נ ע"ש:

פסקה ח

ה **שאני אסגנטרין של מלך**. בילקוט שהוא סגיון של מלך. פי' דגל המלך. וכמ"ש לבנימין אמר וגו' ישכון לבטח עליו:

פסקה יא

ו **בתמוז זכות הארץ**. בפי' אבן יחייא על המגלה (ע"ש עוד כמה שינויים בנוסחא כזה) הביא בתמוז זכות מלחמת יהושע בגבעון שהיה בתקופת תמוז (כדאיתא בס"ע פי"א) ול"נ לפי נוסחת ספרים שלנו דהיינו זכות עליית עזרא וגלותו לארץ בתמוז וכדמוכחי קראי דכתיב (עזרא ז') באחד לחודש החמישי בא אל ירושלים וכיון ששנינו בתענית (י') ט"ו יום כדי שיבא אחרון שבישראל לנהר פרת. א"כ בט"ו יום קודם אחד באב הוא שעבר עזרא וגלותו את נהר פרת ונכנס לא"י בעלייתו מבבל דהיינו בחודש תמוז:

ז **במרחשוון זכות שרה שבו מתה**. וחושבו לזכות שמתה מצער בשורת העקידה כמ"ש בויק"ר פ"כ. ומה שאינו חושב העקידה עצמה במרחשוון. (ובאבן יחייא הגי' במרחשוון תולדות יצחק עולה תמימה. וזה ודאי תמוה דבפסח נולד יצחק ונראה ט"ס וצ"ל עקידת (או העלאת) יצחק עולה כו') צ"ל דס"ל שהעקדה לא היתה אז. וכמ"ש בפר"א פל"ב שהיתה ביום הכפורים ולשרה לא נשמעה עד מרחשוון:

ח **כסליו זכות חנוכה** צ"ל דנס העתיד קאמר שעדיין לא היה אז נס חנוכה. (או י"ל חנוכת המזבח) קאמר. עי' בהגהת רמ"א בא"ח סי' תר"ע ובהגר"א (שם סק"ה):

ט **זכות עזרא ואנשי כנה"ג**. הה"ד ויעשו כן בני הגונה כו'. עלה שבט זכות בעשרים ושלשה בו כו' כצ"ל והא דבכ"ג בו הוא לשון ברייתא במגילת תענית בסופה ובה"ג:

י **ועל צלם מיכה**. עי' בפר"א פל"ח ומש"ש בס"ד:

פסקה יב

יא **שמתוך שינה אני מתעורר על כו'**. כמ"ש נדדה שנת המלך וכמ"ש במגילה (ט"ו) שנת מלכו של עולם ועי"ל על פסוק זה:

יב **זה המן כו'**. בוז יבוזו לו. וכד"א ושללם לבוז וכתיב הנה בית המן נתתי לאסתר:

פסקה יג

יג **דרוצה להכשילך בדבר זה** כצ"ל:

יד **סיחון ועוג. גבורי ארץ שאין בריה כו'** כצ"ל ועי' בנוסחא בילקוט:

טו **באו על מלכי מדין וא"י במה הרגום** כצ"ל:

טז **את אגג.** ואיני יודע למה הרגו מיתה משונה:

יז **ועשה להם משתה והעמד להם זונות** כצ"ל שכן דרך פרסיים היה כמ"ש רש"י שלהי עכו"ם ועי' פר"א פמ"ט:

יח **ויעשו כרצונם פי' בזנות.** ובילקוט מבואר ברצונם אין אונס שלא יהיה פ"פ למה"ד וצ"ל (למדת הרחמים) לומר בע"כ הביאום:

יט **תורה מה תהא עליה א"ל כצ"ל.** וגם הקב"ה השוה דעתו כ"ה בילקוט וכצ"ל:

כ **פרסה נדה.** מגילה (ט"ו):

פסקה יט

כא **א"ל קולמס אחד אתה כותב עשרת אלפים כו'** כצ"ל: וכ"ה בילקוט:

פסקה כג

כב **אלא גבורתי אודיעך תצא ונלחמה** כצ"ל:

פסקה כד

כג **אנטריגיפון נגד הכתב בלשון רומי.** כלומר העתק מכוין מהכתב:

פסקה כה

כד **אתם מכרתם את אחיכם כו'.** ושבטי יוסף ובנימין שלא היו בחטא זה מ"מ העולם נידון אחר רובו ובתרגום ראשון שמפני זה שבנימין לא היה בחטא זה לכן יצאו ממנו הגואלים מרדכי ואסתר:

כה **היה הפרסי חונקו.** קרוב שצ"ל מונהו. מלשון אונאת דברים:

פרשה ח

פסקה ג

א **במוך היתה כו'.** עי' תוס' מגילה (י"ג) ד"ה וטובלת כו':

ב **אר"י בר' סימון דריוש כו'** ויק"ר פי"ג:

פסקה ה

ג **אשר קרהו בחלום.** דרש קרהו כמו קראהו לשון אקריין בחלמא:

ד **שני תנינים.** עי' בפירש"י סנהדרין (צ"ז) מלחמת תנינים:

פסקה ז

ה **זקן שבישראל אם אין ישראל למה הוא הפסח** כצ"ל ועי' פר"א פ"ן:

ו **תמן אמרין שהעביר כו'**. מגילה (ט"ו):

ז **בחסדך בטחה ותנה אותה לרחמים** כצ"ל ועי' בתרגום:

פרשה ט

פסקה ב

ח **והוא קוץ מכאיב**. ל' המקרא הוא (יחזקאל כ"ח):

ט **רבנין דתמן אמרין מנין להמן כו'**. חולין (קל"ט):

פרשה י

פסקה א

א **נדדו שמים כסאו של ממ"ה כו'**. כמש"ל שעמד מכסא דין וישב על כסא רחמים:

ב **בשעה זו שהיו בבקר השכם כמ"ש ובבקר אמור למלך ויתלו וגו'**. וכן עשה המן מסתמא ובא בבקר לומר למלך לתלות:

פסקה ב

ג **תני לו הכין**. מגילה (ט"ו):

פסקה ד

ד **תמן אמרין הלכות קמיצה הראה לו ודבר אחר שהן קומצין מן העומר כצ"ל**. ופי' שתמן בבבל (וכ"ה במגילה שם) אמרו הלכות קמיצה ממנחות סתם הראה להם ודבר אחר. (הוא שיטת המדרשים בכ"מ שיטת הירושלמי) שהראה להם דיני העומר כלם ובכללם גם קמיצתו שהיה עוסק בדבר בעתו כדלעיל. ובחנם דחק המ"כ:

פסקה ו

ה **שלובש שק כו'**. שתעשה בקשתו. ראיתי כתוב בקשה אותיות בהש"ק:

פסקה ט

י **דאמר ר"פ צ"ל חרבונה**. פי' לכאורה הוא ענין בפ"ע וצ"ל אמר ר"פ. ולפמ"ש בליקוטי בס"ד פי' חרבונה זכור לטוב. דר"ל שאליהו הנקרא בלשון ירושלמי זכור לטוב סתם הוא חרבונה דכאן. לפ"ז ניחא הגי' דאר"פ שהיא נמשך על מ"ש שאליהו נדמה לחרבונה. ועי' בפר"א פ"ן:

ז **צ"ל חרבונה**. ב"ר פמ"ט וש"נ:

פסקה י

ח **ונהפוך הוא והיה לה' לשם זה הנס** כצ"ל והוא מקרא (ישעיה נ"ה) והיה לה' לשם ובמגילה (י') דרשוהו זה מקרא מגילה. וכאן דרש לי' על הנס. (ואפשר נתכוונו לדרוש מ"ש בשם המלך סתם בשם מלכו של עולם. שיהיה זה לשם למלך ממ"ה):

פסקה יא

ט **בעדרי צאן וטרף ואין מציל**. וז"ש כאן ואיש לא עמד בפניהם וכתיב שם אחר מקרא זה תרם ידך על צריך וכל אויביך יכרתו. ונדרש על המן ובניו כמ"ש איש צר ואויב המן וגו' וכדמפ"ו הרגו בניו של המן ותלאום:

י **הה"ד כל כלי** [יוצר] **עליך לא יצלחו**. אפשר נתכוונו לסוד וכל לשון תקוה אתך למשפט תרשיעי. ור"ל על שם התשובה נצחת שהשיב ר"י לאדריינוס וכמו שהביאו כן ממקרא זה בב"ר פל"ב ובכ"מ:

פסקה יב

א **רפ"א מלך מרדכי כו'**. פר"א פ"ן:

ב **ומה מוניטא כו'**. ב"ר פל"ט וש"נ:

ג **ולמה שהיה איש טוב ומבקש טוב ואיש שלום כצ"ל**. ואיש טוב הוא מ"ש רצוי לרוב אחיו שהיה לבבו טוב לכל. ומבקש טוב הוא מ"ש דורש (כמו מבקש) טוב לעמו. ואיש שלום ז"ש ודובר שלום לכל זרעו:

ד **ועאה"כ כי אחרית לאיש שלום**. כל הפסוקים שלפניו שם צופה רשע לצדיק וגו'. ראיתי רשע עריץ וגו' ויעבור והנה איננו וגו'. וכן שלאחריו ופושעים נשמדו יחדו וגו'. נדרשים יפה על המן ובניו. ולכן נדרש ואחרית לאיש שלום על מרדכי כמ"ש דובר שלום לכל זרעו אחרית ותקוה טובה:

פסקה יג

ה **והי' גר במדי ופרס**. ז"ש גר ותושב עמך שגם ישראל היו גרים ותושבים עמו שם:

ו **זה מרדכי דכתיב ביה ורצוי לרוב אחיו**. והוא שראוי לקרותו אחד המיוחד שבאחיו. שהיה אח לצרה יולד לכאו"א מישראל:

ז **זו אסתר שהיתה בת דודו**. ולשון או דודו. אולי יש לדרשו על הקב"ה שנקרא דודי לכנסת ישראל וכמ"ש אם החרש תחרישי כו'. ריוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ודרשוהו על המקום ב"ה. וז"ש או דודו או בן דודו אם לא היתה אסתר בת דודו של מרדכי (הכולל כלל ישראל) משתדלת בגאולתם. היה דודו המקום ב"ה גואלו:

ח **לדוב לדב כתיב תמן אמרין אלי כו'**. כצ"ל וכמ"ש המ"כ. ודרש תחלה המדרש בשיטת הירושלמי לדאב לזאב ומביא אח"כ תמן אמרין ר"ל בבבל (קדושין ע') חולקים ע"ז ודרשו לדב ממש:

פסקה יד

ט **ר"ח רבה ור"ש בן חלפתא כו'**. שה"ר ספ"ו וש"ן:

פסקה טו

י **המשוקעין במים משקעין בים את שוקעיהן** כצ"ל:

יא **וכתיב מה רבו מעשיך ה'**. מזה המקרא אין כ"כ ראיה שהשבח בריבוי. וכמדומה שחסר לעיל וצ"ל ג"כ המעשה בריבוי (ולפ"ז חושב י' דברים כנגד יו"ד מאמרות). וע"ז מפרש כאן המעשה בריבוי שנאמר מה רבו מעשיך ה'. ומביא מאמר זה לכאן משום הא דהשלום בריבוי. שהוא ענין לקרא דובר שלום לכל זרעו. ואפשר מפני לשון המאמר בברכות י"ז ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו וכו'. (שהוא נסמך על מקרא זה דובר שלום לכל זרעו) מביא כאן שהשלום נשתבח בריבוי כלשון מרבה שלום כד"א ורב שלום בניך: